

Tư tưởng cơ bản của V.I.Lênin trong chính sách kinh tế mới đến nhiệm vụ xây dựng, phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam

07/11/2024

TS. Chử Văn Tuyên

Trường Đại học Thành Đô

ThS. Trần Chí Vĩ và ThS. Trần Cẩm Hiệp

UBND TP. Hồ Chí Minh

(Quanlynhanuoc.vn) – Ra đời cách đây hơn một trăm năm (1922), Chính sách kinh tế mới (NEP) do V.I Lênin khởi xướng đã để lại những dấu ấn, những giá trị khoa học không thể phai mờ trong hệ thống lý luận kinh tế chính trị học mác-xít; để lại những bài học và kinh nghiệm hiện thực vô cùng lớn lao cho nhiều quốc gia, dân tộc, trong đó có Việt Nam với mô hình kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Từ khóa: Kinh tế nước Nga; chính sách kinh tế mới (NEP); V.I Lê nin; kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

1. Đặt vấn đề

Đầu thập kỷ 90 của thế kỷ XX, do những yếu tố khách quan và chủ quan tác động, Liên bang xô-viết tan rã, mô hình xã hội chủ nghĩa ở Liên Xô và Đông Âu sụp đổ. Các nhà tư tưởng của giai cấp tư sản, các phần tử cơ hội xét lại và lực lượng chống đối cách mạng đã lợi dụng những biến đổi trên bản đồ địa chính trị thế giới, tập trung xuyên tạc những nguyên lý của chủ nghĩa Mác-Lênin và phủ nhận những giá trị hiện thực của chủ nghĩa xã hội. Thù đoạn của họ lúc đó và hiện nay vẫn tiếp tục thực hiện là: đối lập C.Mác, Ph.Ăngghen với VLLênin; đối lập chủ nghĩa Mác – Lênin và đường lối chính sách kinh tế – xã hội của Đảng và Nhà nước ta với thực tiễn kinh tế – xã hội đã và đang diễn ra...

Để góp phần bảo vệ nền tảng tư tưởng, đường lối chính sách kinh tế của Đảng và Nhà nước, chúng ta cần tiếp tục nghiên cứu để nhận thức đầy đủ, thực chất và vận dụng sáng tạo chủ nghĩa Mác – Lênin vào thực tiễn xây dựng, phát triển nền *kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, mở cửa và hội nhập kinh tế quốc tế* của Việt Nam hiện nay. Trong đó có những tư tưởng, nội dung về *Chính sách kinh tế mới* (NEP – *Novaya Ekonomicheskaya Politika*) do V.I Lê-nin đề xướng và tổ chức thực thi vào thực tiễn nước Nga xô- viết đầu những năm 20 của thế kỷ XX.

2. Những tư tưởng cơ bản của VI Lê nin trong chính sách kinh tế mới

V.I. Lê-nin (1870 – 1924) là người có công đầu trong việc sáng lập ra Nhà nước công nông đầu tiên trên thế giới, một lãnh tụ cách mạng vô sản thiên tài, một nhà khoa học xuất chúng. Trong toàn bộ cuộc đời và sự nghiệp của V.I. Lê-nin, khoa học và cách mạng luôn song hành, luôn là một. Đó là sự thống nhất giữa lý luận với thực tiễn; giữa nhận thức thế giới với cải tạo thế giới. Có thể khẳng định: những tư tưởng cách

mạng và phương thức chỉ đạo hoạt động thực tiễn của V.I.Lê-nin đều dựa trên những luận cứ khoa học sâu sắc và ngược lại, những phạm trù, khái niệm khoa học được Người khái quát từ hoạt động thực tiễn đều mang tính cách mạng triệt để.

Cũng như C.Mác và Ph. Ăngghen, trong toàn bộ di sản lý luận cách mạng và chân lý khoa học mà V.I.Lê-nin để lại cho nhân loại hôm nay, những vấn đề liên quan tới kinh tế chính trị học, trong đó có quan điểm về sản xuất hàng hóa, kinh tế thị trường trong thời kỳ quá độ và cả trong giai đoạn đầu của chủ nghĩa cộng sản – xã hội xã hội chủ nghĩa, có vị trí đặc biệt quan trọng

Sau thắng lợi của Cách mạng Tháng Mười, cuộc nội chiến 1918 – 1920 làm cho nền kinh tế nước Nga trở nên kiệt quệ, “tình trạng nền kinh tế bị tàn phá trở nên trầm trọng ghê gớm đã kìm hãm việc phục hồi các lực lượng sản xuất... tình hình đó đã bắt buộc phải dùng những biện pháp cấp tốc, cương quyết nhất, cấp thiết nhất để cải thiện đời sống của nông dân và nâng cao lực lượng sản xuất của họ”¹. Những biện pháp ấy, theo Lê-nin là chuyển nền kinh tế từ chế độ cộng sản thời chiến sang chế độ thuế lương thực và bắt đầu một Chính sách kinh tế mới.

Đề những Chính sách kinh tế mới sớm hình thành và đi vào cuộc sống, đầu năm 1920, VI.Lê-nin đã viết một loạt các bài báo, tác phẩm trong đó có “*Bàn về thuế lương thực*” với mục đích luận chứng sâu sắc tính tất yếu phải thực hiện Chính sách kinh tế mới. Nội dung cơ bản của tác phẩm Bàn về thuế lương thực – trên một ý nghĩa nào đó cũng chính là nội dung của Chính sách kinh tế mới, bao gồm:

Thứ nhất, thay chế độ trưng thu lương thực bằng thuế lương thực, người nông dân sau khi đã nộp thuế sẽ được tự do trao đổi nông phẩm dư thừa trên thị trường. Thực chất của thuế lương thực là xác lập lại quan hệ hàng hóa tiền tệ, xây dựng và phát triển kinh tế thị trường.

Thứ hai, thực hiện tô nhượng – một hình thức của chủ nghĩa tư bản nhà nước, mà thực chất là sử dụng các nguồn lực của chủ nghĩa tư bản để phục vụ cho mục tiêu kinh tế – xã hội của chủ nghĩa xã hội.

Theo VI.Lê-nin: “Thuế lương thực là một trong những hình thức quá độ từ chế độ cộng sản thời chiến... sang chế độ trao đổi sản phẩm xã hội chủ nghĩa bình thường. Và chế độ này là một trong những hình thức quá độ từ chủ nghĩa xã hội – với những đặc điểm do tình trạng tiểu nông chiếm đại đa số trong dân cư tạo nên – sang chủ nghĩa cộng sản”. Người còn cho rằng: “Đối với giai cấp vô sản đang thực hiện quyền chuyên chính của mình trong một nước tiểu nông thì chính sách đúng đắn là phải tổ chức việc trao đổi những sản phẩm công nghiệp cần thiết cho nông dân để lấy lúa mì của nông dân... chỉ có chính sách đó mới củng cố được cơ sở của chủ nghĩa xã hội và đưa chủ nghĩa xã hội đến thắng lợi hoàn toàn”².

Ra đời cách đây hơn một trăm năm, Chính sách thuế lương thực nói riêng, Chính sách kinh tế mới nói chung do V.I Lê-nin khởi xướng lúc đó đã đem lại cho nền kinh tế nước Nga và hệ thống lý luận kinh tế chính trị học mác-xít những dấu ấn, những giá trị không thể phai mờ theo thời gian và cũng không thể mất đi vì những biến cố về chính trị của thế giới vào những năm cuối thế kỷ XX.

Nhận thức sâu sắc và vận dụng sáng tạo những tư tưởng, chính sách của V.I.Lênin về sản xuất hàng hóa, về kinh tế thị trường cho phát triển kinh tế – xã hội của đất nước, Đảng Cộng sản Việt Nam đã tiến hành công cuộc đổi mới vào giữa những năm 80 thế kỷ XX. Một trong những thành công nổi bật nhất trong sự nghiệp đổi mới đó là chuyển nền kinh tế kế hoạch hóa tập trung cao độ sang nền kinh tế thị trường. Nền kinh tế thị trường của Việt Nam hiện nay không phải là nền kinh tế thị trường thuần túy mà là nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Trước hết, phải nhận thức được rằng: Nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là *nền kinh tế thị trường được hình thành và phát triển ở những nước đang phát triển, quá độ lên chủ nghĩa xã hội*. Nó hoàn toàn khác nền kinh tế thị trường tư bản chủ nghĩa; đồng thời, cũng chưa phải là nền kinh tế thị trường xã hội chủ nghĩa một cách đầy đủ nhất. Xét về trình độ phát triển, nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa không phải là kinh tế thị trường sơ khai mà là một nền kinh tế thị trường hiện đại.

3. Nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam

Đối với Việt Nam, nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa là nền kinh tế trong đó các quy luật của thị trường và các yếu tố về chính trị, kinh tế – xã hội của chủ nghĩa xã hội cùng tồn tại, đan xen nhau, cùng vận động, phát triển theo mục tiêu: “Dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh”.

Như vậy, trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay, các loại thị trường (hàng hoá dịch vụ, bất động sản, tài chính, khoa học – công nghệ, sức lao động...) hình thành và ngày càng phát triển. Theo đó, tất cả các quy luật của sản xuất, lưu thông hàng hoá và của thị trường (quy luật giá trị, cung cầu, cạnh tranh, lưu thông tiền tệ...) sẽ phát sinh và phát huy tác dụng. Các yếu tố kinh tế, chính trị – xã hội của chủ nghĩa xã hội đã xuất hiện và không ngừng lớn mạnh, bao gồm: về quan hệ sở hữu, có chế độ sở hữu toàn dân và sở hữu tập thể; về các thành phần kinh tế có kinh tế nhà nước và kinh tế tập thể; về phân phối, thực hiện chế độ phân phối chủ yếu theo kết quả lao động, hiệu quả kinh tế; về chính trị – xã hội, thực hiện công bằng và tiến bộ xã hội, bảo đảm tất cả quyền lực nhà nước đều thuộc về Nhân dân; tăng cường vai trò quản lý điều tiết nền kinh tế của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa dưới sự lãnh đạo của Đảng. Đặc trưng cơ bản nhất chính là mục tiêu nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa phải vươn tới: dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh.

Để xây dựng và phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, trước hết chúng ta phải tạo lập và phát triển các yếu tố về chính trị, kinh tế, văn hóa – xã hội xã hội chủ nghĩa trong cơ chế thị trường, nghĩa là giữ vững và không ngừng củng cố sự lãnh đạo của Đảng Cộng sản, tăng cường hiệu lực, hiệu quả quản lý của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa đối với tất cả các yếu tố, các lực lượng của nền kinh tế trong xây dựng, phát triển các loại thị trường và trên tất cả các mặt của đời sống kinh tế – xã hội.

Định hướng xã hội chủ nghĩa nền kinh tế thị trường, trước hết phải nhận thức đầy đủ và tôn trọng các quy luật kinh tế thị trường; phải giữ vững và không ngừng nâng cao hiệu lực, hiệu quả quản lý của nhà nước xã hội chủ nghĩa đối với toàn bộ nền kinh tế quốc dân; tiếp tục củng cố và phát triển quan hệ sản xuất mới dựa trên chế độ công hữu về các tư liệu sản xuất chủ yếu; phải kiên định các mục tiêu của chủ nghĩa xã hội. Trên một ý nghĩa nào đó có thể khẳng định: định hướng xã hội chủ nghĩa nền kinh tế thị trường chính là giải quyết tốt mối quan hệ giữa những quy luật (mang tính tự phát) của thị trường với sự điều tiết (mang tính tự giác) của nhà nước xã hội chủ nghĩa trong phát triển kinh tế xã hội; là sử dụng thể chế kinh tế thị trường như một phương thức để phát triển lực lượng sản xuất, phát triển kinh tế, xây dựng cơ sở vật chất kỹ thuật cho chủ nghĩa xã hội, cải thiện và không ngừng nâng cao đời sống vật chất, tinh thần của Nhân dân.

Trong quá trình xây dựng và phát triển nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, việc nhận thức đầy đủ và luôn luôn tôn trọng các quy luật của kinh tế thị trường có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Bởi vì, quy luật là khách quan, nhưng các quy luật kinh tế là quy luật xã hội và hành vi nên nó chỉ có thể phát sinh và phát huy tác dụng thông qua hoạt động thực tiễn của con người. Mặt khác, các hoạt động thực tiễn chỉ đem lại hiệu quả thiết thực khi các chủ thể tham gia các hoạt động thực tiễn đó tuân theo các quy luật khách quan. Trong nền kinh tế thị trường, nếu không nhận thức được và không hành động theo những quy luật khách quan thì các chủ thể kinh tế sẽ luôn ở trong tình trạng bất lợi và phải trả giá đắt. Điều này hoàn toàn đúng trong mọi thể chế kinh tế thị trường; đúng với từng đơn vị kinh tế cũng như đối với toàn bộ nền kinh tế.

Tôn trọng và vận dụng các quy luật kinh tế khách quan trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta hiện nay đặt ra yêu cầu cấp thiết là các cơ quan hoạch định chính sách, các chủ thể kinh tế, đội ngũ doanh nhân và tất cả người lao động phải nhận thức ngày càng đầy đủ và sâu sắc hơn những vấn đề về thị trường và kinh tế thị trường. Phải thay đổi cách nghĩ và cách làm theo thói quen của nền kinh tế hiện vật, tự cấp, tự túc sang sản xuất hàng hóa và kinh tế thị trường; phải phân định được những yếu tố tích cực và những yếu tố tiêu cực; những "cái được" và những "cái mất" mà cơ chế thị trường đã hoặc sẽ đem lại cho các chủ thể kinh tế cũng như toàn bộ nền kinh tế.

Trong kinh tế thị trường, cạnh tranh là đặc trưng, là thuộc tính vốn có và là động lực của sự tăng trưởng kinh tế. Đối với các chủ thể kinh tế (các doanh nghiệp và hộ gia đình) phải không ngừng nâng cao năng lực cạnh tranh (thực chất là khẳng định được chỗ đứng trên thương trường để sản xuất kinh doanh ngày càng phát đạt hơn) bằng việc tăng năng suất lao động; tăng số lượng, chất lượng sản phẩm hàng hoá dịch vụ, giảm giá thành, tăng thị phần; tăng doanh thu và lợi nhuận, thực hiện tích lũy tái sản xuất mở rộng không ngừng.

Sức mạnh cạnh tranh của các chủ thể kinh tế được xem xét theo nhiều tiêu chí khác nhau, nhưng tựu chung lại nó phụ thuộc vào 3 yếu tố cơ bản: chất lượng, mẫu mã sản phẩm hàng hoá; giá cả của hàng hoá; các loại hình dịch vụ trước và sau bán hàng.

Muốn nâng cao chất lượng và đa dạng hoá sản phẩm hàng hoá, các doanh nghiệp và người sản xuất nói chung cần tích cực ứng dụng các tiến bộ khoa học – kỹ thuật vào đổi mới cơ sở vật chất và công nghệ; phải nghiên cứu tìm hiểu kỹ thị trường (sức mua, thị hiếu, tính thời vụ, hàng hoá đi kèm hoặc thay thế...). Để hạ giá thành sản phẩm, cần tiết kiệm chi phí đầu vào; cần thực hiện tối ưu hoá phương thức quản lý sản xuất và hệ thống lưu thông phân phối; cần tìm mọi cách rút ngắn khoảng cách từ nơi sản xuất đến nơi tiêu dùng; cố gắng hạn chế sự đối lập về mặt lợi ích giữa người bán với người mua, giữa người sản xuất với người tiêu dùng.

Đối với các cơ quan có chức năng hoạch định chính sách và quản lý nhà nước về kinh tế – xã hội, cần tiếp tục quán triệt đầy đủ và thực hiện nhất quán chính sách kinh tế nhiều thành phần và coi đó là một trong những điều kiện không thể thiếu để phát triển nền kinh tế thị trường. Thực hiện chính sách này trước hết phải thể chế hoá đường lối, quan điểm của Đảng thành pháp luật, chính sách cụ thể để khẳng định: phát triển nền kinh tế hàng hoá nhiều thành phần là chính sách nhất quán lâu dài của Đảng và Nhà nước ta; trên cơ sở đó tạo dựng môi trường pháp lý cho tất cả các đơn vị kinh tế và người lao động thuộc mọi thành phần kinh tế yên tâm đầu tư phát triển sản xuất kinh doanh. Đồng thời, để tạo môi trường cạnh tranh lành mạnh, cần có những biện pháp mạnh mẽ để ngăn chặn và trấn áp những hành vi vi phạm pháp luật trong các hoạt động kinh tế như: lừa đảo, buôn lậu, gian lận thương mại, đầu cơ tích trữ, bán phá giá thị trường... Xét cả về phương diện lý luận lẫn thực tiễn, trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, nhà nước và quản lý nhà nước đối với toàn bộ nền kinh tế quốc dân có vai trò đặc biệt quan trọng.

Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa quản lý nền kinh tế thị trường và định hướng sự phát triển của đất nước thông qua việc xác định các mục tiêu chiến lược; xây dựng các quy hoạch, kế hoạch; ban hành và thực thi các chính sách kinh tế – xã hội, trên cơ sở đánh giá đúng những tiềm năng, thế mạnh của nền kinh tế và tôn trọng các nguyên tắc của thị trường. Trong cơ chế thị trường, ngoài chức năng quản lý vĩ mô, nhà nước còn là một chủ thể kinh tế (là người sản xuất, đồng thời là người tiêu dùng; là chủ sở hữu đồng thời là chủ sử dụng một số tư liệu sản xuất chủ yếu; là người cho vay đồng thời là người đi vay...).

Vì vậy, giải quyết các mối quan hệ về kinh tế, Nhà nước cũng phải tuân theo “mệnh lệnh” của thị trường, đồng thời, dựa vào các tín hiệu từ thị trường để xác định những mục tiêu, lựa chọn những giải pháp tối ưu, bảo đảm nền kinh tế tăng trưởng và phát triển nhanh, bền vững. Khi thị trường trong nước hoạt động không hiệu quả hoặc thị trường khu vực, thị trường thế giới có những biến động lớn, Nhà nước có thể sử dụng các biện pháp cần thiết để can thiệp, điều tiết nền kinh tế nhằm tránh hoặc sớm thoát ra khỏi khủng hoảng, suy thoái.

4. Kết luận

Thực hiện công cuộc đổi mới, chuyển nền kinh tế kế hoạch hóa tập trung cao độ sang nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, chúng ta đã trở lại những tư tưởng cơ bản của V.I. Lênin về nền kinh tế thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội: còn sản xuất hàng hóa và kinh tế thị trường. Như vậy, chúng ta phải coi thị trường là công

cụ, là phương tiện để phát triển kinh tế, thực hiện các mục tiêu của chủ nghĩa xã hội. Để làm được điều đó, Nhà nước phải định hướng sự phát triển bằng các chính sách mềm dẻo, uyển chuyển; phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của cơ chế thị trường, huy động tối đa và sử dụng tối ưu các nguồn lực cho phát triển kinh tế – xã hội, thực hiện mục tiêu dân giàu, nước mạnh, dân chủ, công bằng và văn minh.

Chú thích:

1, 2. *V.I. Lênin Toàn tập, tập 43*. H. NXB. Tiến bộ Mat-xco-va, 1978, tr.262; 264; 265.

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng Cộng sản Việt Nam (2021), *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I, II*. H. NXB. Chính trị quốc gia Sự thật, 2021.
2. Nguyễn Phú Trọng (2022). *Một số vấn đề lý luận và thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam*. H. NXB. Chính trị quốc gia Sự thật, 2022.
3. *Tiếp tục phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam trong kỷ nguyên mới*. <https://www.quanlynhanuoc.vn/2024/10/17/tiep-tuc-phat-trien-kinh-te-thi-truong-dinh-huong-xa-hoi-chu-nghia-o-viet-nam-trong-ky-nguyen-moi/> ngày 17/10/2024.
4. *Những yêu cầu về hoàn thiện thể chế kinh tế nhằm xây dựng nền kinh tế thị trường hiện đại, hội nhập quốc tế*. <https://www.quanlynhanuoc.vn/2023/12/21/nhung-yeu-cau-ve-hoan-thien-the-che-kinh-te-nham-xay-dung-nen-kinh-te-thi-truong-hien-dai-hoi-nhap-quoc-te/>, ngày 21/12/2023.